Бібліографічні посилання

1. *Бахтин М.* Вопросы литературы и эстетики / М. Бахтин. – М. : Худож. лит-ра, 1975. – 502 с.
2. *Бахтин М.* Литературно-критические статьи / М. Бахтин ; сост. С. Бочаров, В. Кожинов. – М. : Искусство, 1986. – 445 с.
3. *Володин Э.* Специфика художественного времени / Э. Володин // Вопросы философии. – 1978. – № 8. – С. 132 – 141.
4. *Гей Н.* Художественность литературы : Поэтика, стиль / Н. Гей. – М. : Наука, 1975. – 471 с.
5. *Гуревич А.* Что есть время / А. Гуревич // Вопросы литературы. – 1968. – № 11. – С. 150–154.
6. *Зарицький О.* Біографія та історія (чеський біографічний роман 70-х років) / О. Зарицький. – К. : Наук. думка, 1989. – 104 с.
7. *Качан М.* Время как философская проблема / М. Качан // Вопросы философии. – 1982. – № 10. – С. 117–124.
8. *Качан М.* Пространство и время в искусстве как проблема эстетической науки / М. Качан // Ритм, пространство и время в литературе и искусстве / [ред. коллегия: Б. Ф. Егорова, Б. С. Мейлах, М. А. Сапаров]. – Л. : Наука, 1974. – С. 26–39.
9. *Кодак М.* Поетика як система : Літературно-критичні нариси / М. Кодак. – К. : Дніпро, 1988. – 159 с.
10. *Копистянська Н.* Аспекти вивчення художнього часу в літературознавстві / Н. Копистянська // Рад. літературознавство. – 1988. – № 6. – С. 11–19.
11. *Лихачев Д.* Поэтика древнерусской литературы / Д. Лихачев. – [3-е изд.]. – Л. : Наука, 1979. – 360 с.
12. *Мейлах Б.* Проблема ритма, пространства и времени в комплексном изучении творчества / Б. Мейлах // Ритм, пространство и время в литературе и искусстве / [ред. коллегия: Б. Ф. Егоров, Б. С. Мейлах, М. А. Сапаров]. – Л. : Наука, 1974. – С. 3–10.
13. *Мотылева Т.* О времени и пространстве в современном зарубежном романе / Т. Мотылева // Ритм, пространство и время в литературе и искусстве / [ред. коллегия: Б. Ф. Егорова, Б. С. Мейлах, М. А. Сапаров]. – Л.: Наука, 1974. – С. 186 – 200.
14. *Павлова Н.* Типология немецкого романа 1900–1945 гг. / Н. Павлова. – М. : Наука, 1982. – 280 с.
15. *Целевич Л.* Сюжетотворна функція хронотопу / Л. Целевич // Радянське літературознавство. – 1988. – № 9. – С. 23–27.

Надійшла до редколегії 08.02.2013 р.

УДК 82.0 (73)

Л. В. Анісімова

Київський університет імені Бориса Грінченка

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ ТРАНЗАКЦІЙНОЇ ТЕОРІЇ ЛУЇЗИ М. РОЗЕНБЛАТТ

Проаналізовано теоретико-методологічні й прагматичні аспекти транзакційної теорії Луїзи Мішель Розенблатт як складової теорії читацького відгуку і, водночас, як самостійної літературознавчої теорії. Доведено її значимість для розвитку науки й освіти США.

Ключові слова: транзакційна теорія читання Луїзи М. Розенблатт, еферентне й естетичне прочитання твору, «твір», читацька позиція, теорія читацького відгуку.

Рассмотрены теоретико-методологические и прагматические аспекты транзакционной теории Луизы М. Розенблатт как составной теории читательской реакции

© Л. В. Анісімова, 2013

и как самодостаточной литературоведческой теории. Доказана её значимость для развития науки и образования США.

Ключевые слова: транзакционная теория чтения Луизы М. Розенблатт, эфферентное и эстетическое чтение, «произведение», читательская позиция, теория читательской реакции.

The article deals with the theoretical, methodological and pragmatic aspects of Louise M. Rosenblatt's transactional theory of reading, which could be seen as the part of Reader-response theory and at the same time as the self-contained literary theory. The value of her theory for development of American literary criticism, theory and education is proved.

Key words: L. M. Rosenblatt's transactional theory of reading, efferent and aesthetic reading, «the poem», reader's stance, Reader-response theory.

Літературна «транзакційна» теорія **Луїзи Мішель Розенблатт** (1904–2005), американської дослідниці в галузі теорії й методики викладання літератури, заслуженого професора Нью-Йоркського університету, доктора з компаративістики (ступінь отримала 1931 р. у Сорбонні) залишається маловідомою у вітчизняному науковому просторі. На нашу думку, це значне упущення, враховуючи сталий інтерес науковців до світових національних варіантів теорії рецептивності, до категорії читача загалом, адже в США Л. М. Розенблатт визнана як засновниця **теорії читацького відгуку** (Reader-Response Theory), американського різновиду рецептивної критики. За словами Г. Л. Гербер, її «…вважають піонеркою та сучасницею у читацькому світі, праці котрої є популярними вже понад 70 років» [7, с. 1057], проте найвідоміші її праці «Література як дослідження» (1938) і «Читач, Текст, Твір: транзакційна теорія літературного твору» (1978) досі навіть частково не перекладені українською мовою.

Протягом тривалої і плідної науково-педагогічної діяльності неодноразово була нагороджена й відзначена Національною радою вчителів англійської (NCTE), у 1972 р. отримала нагороду «Great Teacher Award» від Нью-Йоркського університету, в 1992 р. ім'я Л. М. Розенблатт вміщено до Залу слави Міжнародної організації з читання, у 1999 р. отримала звання Видатного освітянина в галузі літератури, в 2001 р. – нагороду за життєві досягнення від Спілки ім. Джона Дьюї та багато інших. Двадцятий випуск (осінь, 1988 р.) знаного в США періодичного видання, що виходить раз на півроку (починаючи з 1977 р. – «зеніту слави» теорії читацького відгуку), під назвою «Про Луїзу М. Розенблатт», був присвячений висвітленню різних теоретико-методологічних і педагогічних аспектів її транзакційної теорії. Проте за певних обставин її досягнення в теорії літератури поступово почали визнаватися лише з кінця 1970-х, а не з кінця 60-х, тобто часу, який вважали моментом виникнення «читачеорієнтованих» теорій у США. Наприклад, жодна з двох антологій із питань читацького відгуку, виданих у 1980 р., не містять есе Л. М. Розенблатт, хоча у примітках (Дж. П. Томпкінс) і передмові (С. Р. Сулейман, І. Кросман) згадали про неї та її першу книгу «Література як дослідження» (1938). Також більшість науковців, проводячи метакритичні дослідження теорії читацького відгуку на початку 1980-х (напр., С. Майю, Е. Фройнд), взагалі не звертали уваги на транзакційну теорію Л. М. Розенблатт. Однією з причин цього є педагогічна й прагматична спрямованість її праць, а також той факт, що ідея про транзакцію дуже віддалена від дуалізму, в рамках якого вони розглядали теорії інших представників теорії читацького відгуку (С. Фіша, Н. Н. Голланда, Д. Блейха, Дж. Каллера). В її теорії об'єктом інтерпретації є не текст, не читач або читацький відгук (як у більшості вищезазначених теоретиків), а процес транзакції між ними. Коротко кажучи, практична спрямованість транзакційної теорії стала на заваді визнання транзакційної теорії в наукових колах.

З'ясуємо думки двох відомих сучасних теоретиків стосовно відношень між теорією та практикою в літературознавстві – француза Антуана Компаньона й

американця Джонатана Каллера. У своїй книзі «Демон теорії» (1998) А. Компаньон пише: «Теорія не може зводитись до техніки чи педагогіки – в коротких посібниках під кольоровими обкладинками, якими торгують у книжкових магазинах латинського кварталу, вона продає свою душу, – але це все ж не причина, щоб робити з неї метафізику чи містику [3]. Роком раніше Дж. Каллер, автор декількох ґрунтовних праць із теорії літератури, видає невеличку книгу «Теорія літератури» для серії «Дуже короткі вступи» (чи не на такі книги натякав А. Компаньон?), в якій напрочуд ясно, доступно, в американському стилі, окреслює ключові зрушення і тенденції у світовому літературознавстві й зазначає, що теорія (яка не є синонімом теорії літератури) «не пропонує нам набір рішень, але задає напрям думки» [2, с. 137], її призначення полягає у «піддаванні сумніву «здорового глузду», тобто загальноприйнятих поглядів на сенс творчості, літературу, досвід» [2, с. 10].

Думки А. Компаньона про теорію лише частково збігаються з цим твердженням: «Перш за все, той хто говорить «теорія» – і йому не потрібно для цього бути марксистом, – припускає певну практику, певний «праксис», якому ця теорія протиставляється, теорією чого вона є» [3]. Розмірковуючи стосовно того, чи є теорія певним кодексом правил, А. Компаньон дає заперечну відповідь. Оскільки, на відміну від риторики, яка навчає виступати перед публікою, теорія не вчить писати романи, а є загальним дослідженням вже існуючої літератури. На його думку, «займатись теорією літератури – значить займатись літературою загалом, з точки зору універсального» [3]. Предметом теорії літератури є «дискурс або дискурси про літературу, літературна критика й історія, практику яких вона досліджує, проблематизує, організує» [3]. Також А. Компаньон стверджує, що теорія аналізує практику чи практики, описує їх, критикує (тобто, розділяє, розмежовує), є критикою критики, або, інакше кажучи, метакритикою.

Л. М. Розенблатт була спершу (починаючи з 1938 р.) творцем досить революційної для часу панування формалізму практики й методики інтерпретування текстів, які пізніше (з 1949 р.) трансформувались у повноцінну обґрунтовану транзакційну теорію.

Суттєвою тенденцією сучасності, на думку Дж. Волфрейз, головного редактора серії книжок початку XXI ст. «Transitions», кожна з яких є теоретико-практичним посібником із поетики певних інтерпретаційних парадигм, літературно-критичних напрямів, шкіл минулого століття, є не лише переосмислення досягнень літературних теорій минулого століття з «метою уможливити трансформацію читацьких прочитань», а й прагнення «забезпечити певний методологічний інструментарій для застосування теорії на практиці» [6, с. viii].

Метою нашої розвідки, враховуючи вищесказане, є аналіз і висвітлення транзакційної теорії Л. М. Розенблатт як самодостатньої літературознавчої теорії й можливості її застосування на практиці: при читанні та інтерпретації художніх творів у навчальних закладах.

Слід зазначити, що термін «прагматичні аспекти», вжитий у заголовку, – не просто синонім до словосполучення «практичні аспекти», бо філософія прагматизму свого часу не лише сформувала світоглядні позиції Л. М. Розенблатт (вона спілкувалась із співзасновником прагматизму Дж. Дьюї, ідеями котрого захоплювалась; декілька років була членом виконавчого комітету й секретарем міждисциплінарної «Конференції з методів філософії та наук»), а й забезпечила спершу понятійним, а з 1949 р. «транзакційним» термінологічним апаратом. То був знаковий рік для формування Л. М. Розенблатт як теоретика, оскільки вона змогла вдало застосувати філософські категорії з книги Дж. Дьюї і А. Бентлі «Знане й пізнане» (1949) до літературознавства (про це авторка дізналась із опублікованого листування між філософами-співавторами: останній у листі від 20 квітня 1950 р. на-

звав її теорію вдалим використанням їх книги у літературній критиці). У прагматизмі єдиним критерієм істини є те, що «найкраще «працює» на нас; спрямовує нас» [1, с. 44] і поєднується з усією сукупністю нашого досвіду (найважливіше поняття прагматизму), а основною ідеєю цієї філософії є ідея про першочергову цінність практичного життєвого досвіду для кожної людини.

Серед науковців, ідеї яких вплинули у 1930-х на формування підґрунтя для транзакційної теорії читацького відгуку, окрім філософів-прагматиків Ч. С. Пірса, В. Джемса і Дж. Дьюї, були антропологи Франц Боас і Рут Бенедикт. Загалом, антропологія стала другим за значимістю захопленням у житті дослідниці, знання якої застосовані в її теорії літературного досвіду. Певною мірою, за словами Л. М. Розенблатт, також на неї вплинули такі наукові дисципліни як семантика (Огден, Річардс), лінгвістика (потім психолінгвістика, соціолінгвістика), семіологія, психологія (Піаже, Брунер), гештальтпсихологія, психоаналіз Фройда (незважаючи на певні аспекти), психоаналітика Г. і Ф. Олпортів, експерименти транзактних психологів (Канріла, Амеса) тощо.

Основні теоретико-методологічні засади транзакційної теорії

Заклик Л. М. Розенблатт у 1938 р. до того, що «не існує такого поняття як загальний / родовий читач загального твору; є лише потенційні мільйони індивідуальних читачів мільйонів потенційних літературних творів» [9, с. 24], загалом залишився непочутим упродовж десятиліть. Хоча у 1972 р. Ален Пурвз і Річард Біч у праці «Література і читач» зазначають, що вчення про читацькі відгуки «схоже підтримують транзакційну теорію» [10, с. xii]. А вже наприкінці 1980-х Джон Кліффорд в есе «Вступ: про перше читання Розенблатт» говорить, що нарешті, коли написана історія теорії читацького відгуку, «Літературу як дослідження» цитують і визнають початковим, «інавгураційним» [5, с. 1] текстом для цього літературно-критичного напряму. Також називає перечитування цієї «віднайденої» книги певним *déjà vu, «*нібито хтось писав ясний огляд того, як ідеї Фіша, Голланда та Ізера можуть бути, без скрупульозних теоретичних підмурків, поясненими і зробленими доступними для студентів» [5, с. 1], яка свого часу була «живим та цінним путівником для викладачів вузів, незадоволених сухістю й відстороненістю формалістського читання» [5, с. 2].

Красномовними є навіть роки перевидання її «Літератури як дослідження» (1938): 1968–1970 (Лондон), 1976, 1983 і п'яте – в 1995 р., оскільки кінець 1960-х вважають часом зародження теорії читацького відгуку в США, а початок 80-х – періодом занепаду.

Метою книги «Читач, текст, твір…» було «дослідити природу процесу читання» [10, с. viii]. У книзі проаналізовано такі контраверсійні проблеми як валідність інтерпретації, критерії оцінки, стосунки між літературною критикою та іншими дисциплінами без поточної тенденції створювати нову термінологію. «Я зосередилась на представленні зрілої і повніше розвинутої теорії літературного твору мистецтва і на застосуваннях для літературної критики» [10, с. xii], – зазначає дослідниця.

Зупинімося почергово на основних поняттях її транзакційної теорії.

Транзакція VS інтеракція. Як зрозуміло з назви, основним поняттям теорії Л. М. Розенблатт є ідея динамічного «злиття» читача й тексту, інакше кажучи – транзакція. Чому ж не вживається більш звичне для нас слово «інтеракція»? «Інтеракція традиційно асоціюється з поняттям, коли певні окремі сутності діють одна на одну. Основною метафорою для цього є механізм / верстат. У відповідь досягненням філософії науки, слово *транзакція* (курсив в оригіналі – прим. *Л. А*.) вживається для позначення процесу, в якому елементи є аспектами чи фазами спільної ситуації» [9, с. 26]. За своєю суттю, «термін *інтеракція* пов'язаний із Картезіанською дуалістичною парадигмою, що має справу з людським буттям

і природою, суб'єктом і об'єктом, дослідником і досліджуваним як окремих сутностей» [10, с. 180]. «У транзакції <…> відсутня жорстка відмінність між сприймаючим і тим, що він сприймає, оскільки спостерігач – частина спостереження» [10, с. 180].

Читач. «Загальна інтелектуальна атмосфера сьогодні більш сприятлива для мого уславлення попередньо зневаженої ролі читача» [10, с. viii], – пише Л. М. Розенблатт. Хоча читач не був повністю зігнорованим протягом століть [10, с. 3] (слід згадати міркування Платона про ефект на аудиторію, катарсис Аристотеля, ідею Горація про необхідність поезії впливати на читача й приносити насолоду, або, скажімо, моралізм і дидактизм Вікторіанської доби), на її думку, він був «переважно невидимим» [10, с. 3], котрому літературознавці ніколи не відводили активної ролі, вважаючи просто пасивним реципієнтом впливу (автора або твору). Критики, які раніше традиційно звертали увагу тільки на автора чи текст, лише недавно почали визнавати читача, але часто, на думку Л. М. Розенблатт, впадали в крайнощі: одні наголошують на переважанні читацької особистості, його психології, інші – на читацькому відгуку, зневажаючи сам текст. «Інколи реабілітація читача набуває форми досить екстремального суб'єктивізму чи фройдизму» [10, с. 4], що є неприпустимим, – підсумовує вона свою думку. Конкретно не сказано, проте напевно це натяк на теорії Н. Н. Голланда, С. Фіша і Д. Блейха. Вона категорично відмовляється від того, щоб «робити читача надважливим» [10, с. xi], до чого схильні радикальні представники теорії читацького відгуку. До речі, читач для дослідниці залишається «невидимим» навіть тоді, коли його називають «аудиторією», «читацьким загалом» [10, с. 4], або «інтерпретаційною спільнотою» (термін С. Фіша).

Текст. На думку Л. М. Розенблатт, «текст, як тільки залишає руки автора, є просто папером і чорнилом, допоки читач не оживить / пробудить з нього літературний твір – інколи навіть літературний витвір мистецтва» [10, с. ix]. Як і теоретики читацького відгуку, вона заперечує «поняття автономного тексту як вмістилища єдиного детермінованого значення». Але водночас «для деяких, на жаль, ідея потенційно плюралістичної інтерпретації тексту стала поштовхом для переключення на повний релятивізм» [10, с. 182], – зазначає дослідниця.

Твір VS текст. Існує «потреба розрізняти текст (поєднання друкованих чи озвучених знаків) і значення (літературний твір)» [9, с. 27], – застерігала Л. М. Розенблат ще в 1938 р. «Твір (поема) (термін, який я використовую для позначення "літературного твору") «існує», «трапляється» у процесі транзакції між конкретними читачами і текстом (знаками на сторінці). Ми говоримо про читача, текст, твір, але кожен є лише аспектом стосунків, що відбулися у певний час за певних умов» [10, с. 181].

Еферентно-естетичний континуум. «Читач підходить до тексту з певною метою, певними очікуваннями чи припущеннями, які керують його вибором серед надбань минулого досвіду» [9, с. 26]. Важливим поняттям її теорії є поняття позиції / ставлення (*stance*) як позначення внутрішнього ставлення чи мети, з якою читач звертається до тексту. Будь-який текст може бути прочитаний з естетичної *(aesthetic stance),* або з еферентної позиції *(efferent stance)*, або, найчастіше, у їх поєднанні. За переконанням Л. М. Розенблатт, не існує двох однакових прочитань одного певного тексту (навіть коли вдруге читатиме та сама особа), позаяк ні текст, ні читач не є незмінними сутностями. Натомість читацька позиція змінюється під дією тексту і створює свій власний «твір».

При естетичній позиції «*читацька увага зосереджена на тому, що він переживає протягом його взаємостосунків з тим конкретним текстом*» (курсив в ориг. – примітка *Л. А.*) [10, с. 25]. На противагу, еферентна позиція (лат. *efferre* – щось виносити) відбувається тоді, коли читацька увага сконцентрована переважно на тому, до чого конкретно відсилають слова і що корисне залишиться від акту

транзакції. Еферентно-естетичний континуум – це біполярний простір з еферентним ставленням до тексту, з одного боку, і естетичним – з іншого. Перше апелює до загальноприйнятих, публічних значень слів, а друге – до персонального, приватного відгуку.

Контекст. «Коли я усвідомила, що мова соціально зумовлена, я зрозуміла, що вона завжди є індивідуально засвоєною у транзакції з навколишнім світом у конкретний час за певних умов. Кожен індивід – мовець, слухач, письменник чи читач привносить до транзакції особистий лінгвістично-емпіричний запас, що залишився від попередніх транзакцій в житті і мові» [10, с. 182], – зазначає Л. М. Розенблатт.

Автор. Категорія автора у теорії Л. М. Розенблатт не відсутня повністю (якщо порівнювати з іншими представниками ТЧВ), бо її метою було впровадити таку теорію, яка б (як вона зазначила метафорично у розділі «Невидимий читач») «освітила б усю сцену – автора, текст і читача» [10, с. 4], а особливо, раніше зневаженого читача.

Місце творення значення художнього твору. «Ми повинні все ж позбутися бажання отримати єдино «правильне» чи абсолютне значення для кожного тексту. *Якщо ми погоджуємося стосовно критерію валідності інтерпретації* (курсив в оригіналі – *прим. Л. А.*), то ми, до речі, можемо визначити і найбільш виправдану інтерпретацію чи інтерпретації. Звісно, це залишає відкритим питання ймовірності як існування рівнозначних валідних альтернативних інтерпретацій, так і альтернативного критерію валідності інтерпретації» [10, с. 183]. «Для досвідченого читача, багато з цього може проходити підсвідомо, але двосторонній (two-way) взаємний зв'язок пояснює, чому саме значення міститься не «у» тексті і не «в» читачеві. І читач, і текст є суттєвими у транзакційному процесі творення значення» [9, с. 27].

Валідність інтерпретації. Л. М. Розенблатт розробляє два основні критерії для оцінки валідності інтерпретації: по-перше, «інтерпретація читача не повинна суперечити жодній частині тексту» [10, с. 115], по-друге, «читач не має права спроектувати будь-що, для чого відсутня вербальна основа» [10, с. 115].

Естетика, естетичний досвід. «Я стверджую, що естетика не є притаманним атрибутом тексту. Письменник, котрий бажає написати художній твір, адаптує естетичну позицію з метою утворити якомога більше ключів для гіпотетичного читача. Але також і текст, каже Юлій Цезар, може пропонувати великий естетичний потенціал, він може бути прочитаним як мистецький твір чи як приклад Єлизаветинського синтаксису» [10, с.183]. Слова входять у читацьку свідомість і пробуджують спогади, асоціації, думки, запитання, й усе це стає частиною читацького естетичного досвіду певного тексту.

Л. М. Розенблатт про «нову критику». Після першого прихильного сприйняття її підходу (коли Л. М. Розенблатт відчувала себе єдиною, хто говорить про читача), повоєнний, «пост-супутниковий» інтелектуалізм сприяв надзвичайному домінуванню «нової критики» в університетах і літературно-критичних колах, що на довгі роки відтіснило на маргінеси інші, несхожі підходи. Незважаючи на це, Л. М. Розенблатт, на відміну від когорти «читачеорієнтованих» теоретиків кінця 1960-х, ніколи критично не висловлювалась про «нових критиків», симпатизуючи «їх зосередженню на формальних цінностях» і захоплюючись «їхніми аналітичними здібностями», чия практика «завжди була кращою їхніх теорій» [10, с. xii]. Проте заперечувала їх центральне поняття «поеми-як-об'єкта» та зневагу до автора й читача.

Прагматичні аспекти літературної теорії Л. М. Розенблатт

Саме в книзі «Література як дослідження», за словами авторки, впроваджено «філософію викладання літератури» [10, с. xi]. У статті «Теорія читацького від-

гуку і проблеми значення» (1992) Роберт Пробст розповідає, що Л. М. Розенблатт у вищезгаданій книзі виклала керівні принципи викладання літератури ще у 1938 році. І відтоді «ми маємо належні й вичерпні принципи для спрямовування нашого викладання. <…> вчителі всіх навчальних рівнів експериментували з ними у власних класах» [8, с. 64], які вказують на важливість «фокусування уваги на зустрічі студента з текстом, на транзакції між читачем і книгою» [8, с. 64].

Завдяки транзакційній теорії «література існує не на сторінці, не у чорнилі і папері, і навіть не у свідомості автора (за винятком випадку, коли той сам читач)» [8, с. 64], але у читачеві протягом і після акту читання, а твір став «продуктом зустрічі, обміну, транзакції між читачем і текстом, транзакції до якої кожен робить свій внесок» [8, с. 64].

Узагальнено, базова парадигма процесу читання, на думку Л. М. Розенблатт, складається з: реакцій на «натяки» (cues) тексту; адаптації еферентної чи естетичної позиції / ставлення; створення пробної структури чи керуючих принципів організації; пробудження очікувань, які впливають на вибір і синтез майбутнього відгуку; виправдання чи спростування очікувань, або фрустрація, яка інколи зумовлює перегляд структури чи, за необхідністю, перечитування; пробудження подальших очікувань доти, доки (якщо все піде гаразд) не завершиться читання тексту та не буде досягнуто остаточного синтезу [10, с. 54].

Л. М. Розенблатт, наголошуючи на важливості взаємин кожного окремого студента з художньою літературою, розробила теорію (якою керується вже не одне покоління вчителів), що спонукала «сприяти плідній взаємодії, або, точніше, транзакції між окремими читачами та літературними текстами» [9, с. 26]. К. Аллен з Університету Вашингтона у 1988 р. зазначила, що Л. М. Розенблатт «… дала нам теоретичне підґрунтя для нашої педагогічної практики» та закінчила свою статтю такими словами: «З її довготривалою репутацією як у методиці викладання літератури, так і в педагогіці, з її зростаючою репутацією теоретика, вона справді є однією з найбільш різнобічних і видатних учених» [4, с. 39].

Висновки. В академічних колах Великобританії та США теорія літератури набула популярності через розповсюдження з таких «елітних» навчальних закладів як університет Джона Гопкінса і Єльський університет лише наприкінці 1960-х рр. та тривала до кінця 80-х, коли цей предмет був уведений до курикулуму маже скрізь. Цікавим фактом є те, що, згідно з рейтингом найкращих вищих навчальних закладів у 2010 р., за версією газети «Таймс», що ґрунтується на думках світового наукового товариства, роботодавців і частотності цитування наукових праць викладачів вузів, шість із 10 найпрестижніших університетів світу розташовані в Сполучених Штатах. Можливо, час руйнації стереотипів уже настав і варто уважно й неупереджено вивчити педагогічний і літературознавчий досвід Сполучених Штатів. Транзакційна теорія читацького відгуку (як її інколи називала сама авторка), як було сказано вище, була певним медіатором між зосередженою на тексті «новою критикою» та «читачецентрованою» теорією читацького відгуку в американському літературознавстві. Сфера її наукових інтересів також перебувала на суміжжі наук – літературознавства, антропології, педагогіки та філософії освіти.

Л. М. Розенблатт вдалось надзвичайно вдало та ефективно поєднати теорію з практикою, керуючись основним принципом філософії прагматизму: наше уявлення про предмет складається із сукупності наших знань про його практичне застосування. Характерним для американської теорії читацького відгуку є те, що теоретичні концепції були невідривні від практичного застосування і перевірялися емпірично. Транзакційна теорія Л. М. Розенблатт засвідчила як практичну, так і теоретичну значимість своїх здобутків, які не втрачають своєї актуальності й на початку XXI століття.

Бібліографічні посилання

1. *Джемс В.* Прагматизм / В. Джемс ; пер. з англ. П. Юшкевича. – К. : Україна, 1995. – 284 с.

2. *Каллер Дж.* Теория литературы : Краткое введение / Дж. Каллер ; пер. с англ. А. Георгиева. – М. : Астрель: АСТ, 2006. – 158 с.

3. *Компаньон А.* Демон теории: литература и здравый смысл [Електронний ресурс] / Антуан Компаньон ; пер. с франц. С. Зенкина. – М. : Изд-во им. Сабашниковых, 2001. – 336 с. – Режим доступу: http://www.fedy-diary.ru/html/072009/demon.html.

4. *Allen C.* Louise Rosenblatt and Theories of Reader-Response / C. Allen // Reader, № 20, 1988. – P. 32–39.

5. *Clifford J.* Introduction: On First Reading Rosenblatt / J. Clifford // Reader, № 20, 1988. – P. 1–6.

6. *Davis Todd F., Womack K.* Formalist Criticism and Reader-Response Theory / Todd F. Davis, Kenneth Womack. – NY. : Palgrave Macmillan, 2002. – 202 p.

7. *Herber H. L.* Professional connections: Pioneers and contemporaries in reading // R. R. Rudell, M. R. Ruddell, & H. Singer (Eds.), Theoretical models and processes of reading (4th ed.) – Newark, DE: International Reading Association, 1994. – P. 1057–1092.

8. *Probst Robert E.* Reader Response Theory and the Problem of Meaning / Robert E. Probst // Publishing Research Quarterly, Vol. 8, N. 1 (1992). – P. 64–73.

9. *Rosenblatt L. M.* Literature as Exploration / Louise Michelle Rosenblatt. – 5th ed. – New York : The Modern Association of America, 1995. – 321 p.

10. *Rosenblatt L. M.* The Reader, the Text, the Poem: The Transactional Theory of the Literary Work / Louise Michelle Rosenblatt. – Carbondale : Southern Illinois University Press, 1994. – 210 p.

Надійшла до редколегії 08.02.2013 р.

УДК 821.162.1 – 92.09

О. С. Шеремет

Інститут літератури імені Тараса Шевченка НАН України, м. Київ

ЛІТЕРАТУРНО-ТЕОРЕТИЧНІ ТРАДИЦІЇ ПОЛЬСЬКОГО РЕПОРТАЖУ

Стаття присвячена теоретичним аспектам жанру репортажу у польській літературі від моменту його зародження у 20-ті рр. XX ст., що пов'язано із тяжінням літератури до безстороннього й правдивого опису подій на противагу вигадці й прагненням журналістики розширити свої межі й вийти поза усталені канони зображення дійсності. Аналізуються умови розвитку репортажистики у повоєнний період і особливі ознаки жанру, притаманні польській традиції. Виокремлено основні теоретичні аспекти жанру, серед яких фігура наратора й співвідношення правди й фікції.

Ключові слова: репортаж, література факту, наратор, фікція, документ, польська література XX ст.

Статья посвящена теоретическим аспектам жанра репортажа в польской литературе с момента его возникновения в 20-е гг. XX в., что было связано со стремлением литературы к безучастному и правдивому описанию событий и с желанием журналистики расширить свои границы и выйти за устоявшиеся каноны представления действительности. Проанализированы условия развития репортажистики в послевоенный период и основные особенности жанра, присущие польской традиции. Выделены основные теоретические аспекты жанра, среди которых фигура нарратора и соотношение правды и фикции.

Ключевые слова: репортаж, литература факта, нарратор, фикция, документ, польская литература XX в.

© О. С. Шеремет, 2013